

Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger: *Förnuft och religiös tro. En inledning till religionsfilosofin*. 312 sid. Bokförlaget Nya Doxa, Nora 1997.

Förnuft och religiös tro är ett alldeles utmärkt arbetsmaterial för de studenter som för första gången ska föras in i den religionsfilosofiska aktiviteten. Författarna presenterar de traditionella religionsfilosofiska diskussionerna (trons förhållande till förnuftet, det religiösa språkets natur, gudsbegreppets koherens, argument för Guds existens, lidandets problem). De diskuterar den religiösa pluralismen, den religiösa erfarenheten och möjligheten av mirakel och ett liv efter döden. De uppmärksammar religionens förhållande till vetenskapen och till etiken och de begrundar filosofins förhållande till teologin. Författarna utför sitt arbete mot bakgrund av uppfattningen att religionsfilosofins uppgift är att analysera och kritiskt bedöma religiösa sanningsanspråk och de väljer att koncentrera sig på den klassiska teismen; tron att Gud är ett andligt väsen, transcendent i förhållande till världen, allsmäktig, allvetande och fullkomligt god. Författarna påpekar att den klassiska teismen delas av judendomen, kristendomen och islam. I sitt arbete sätter de dock framför allt den kristna tron i centrum.

Det är två saker som gör *Förnuft och religiös tro* till en ovanligt god lärobok i religionsfilosofi. För det första argumenterar författarna på ett mycket överskådlig sätt. Problemformuleringar, argument, invändningar och svårigheter tydliggörs och relateras till varandra. Författarna har enligt egen utsago valt att främst betona frågornas struktur. Det valet präglar deras arbete på ett fördelaktigt sätt. För det andra innehåller framställningen så uppenbara brister att även den religionsfilosofiska nybörjaren får en känsla av att det är något som inte stämmer. Boken tvingar läsaren att förhålla sig kritisk och noga begrunda det som står.

Två brister i framställningen tycker jag är särskilt värdefulla och viktiga att lyfta fram. För det första beskriver inte alltid författarna sina meningsmotståndare på ett rättvist sätt. När det gäller fideismen skriver författarna: «Fideismen definieras på en rad skilda sätt av olika författare, men för våra syften ska vi definiera den som ståndpunkten att *religiösa trossystem inte kan underkastas rationell bedömning*. Att exempelvis säga att vi tror eller litat på att Gud existerar och att han älskar oss är liktydigt med att säga att vi accepterar detta på ett sätt som *inte* är beroende av bevis eller argumentation, och att vi vägrar att befatta oss med försöken att bevisa eller vederlägga Guds kärlek till oss» (s. 51). Det problematiska är att författarna här blandar samman tre olika uppfattningar som inte nödvändigtvis utprädrar samtidigt. Att hävda att religiösa trossystem inte kan underkastas rationell bedöm-

ning är en sak, att påstå att religiös tro inte är beroende av bevis eller argumentation är en annan sak och att vägra att befatta sig med försöken att bevisa eller vederlägga Guds kärlek till oss är en tredje sak. Enligt min mening kännetecknas det som brukar kallas fideism av uppfattningen att religiös tro inte är beroende av bevis eller argumentation. Fideisten måste inte nödvändigtvis hävda att religiösa trossystem inte kan underkastas rationell bedömning eller vägra att befatta sig med försöken att bevisa eller vederlägga Guds kärlek till oss. Fideisten kan, mot bakgrund av en annan uppfattning av innebörden i uttrycket «rationell bedömning» än den författarna använder sig av, mycket väl hävda att trossystem rationellt kan bedömas. Hon eller han kan dessutom befatta sig med försöken att bevisa eller vederlägga Guds kärlek till oss genom att helt enkelt kritisera dem.

Författarna har en uppenbar förkärlek för felaktiga eller mindre fördelaktiga beskrivningar av uppfattningar som avviker från deras egna. Det är inte bara fideismen som framställs som ett minst sagt ogenomtänkt alternativ. Författarna konstaterar också att icke-kognitiva tolkningar av talet om Gud menar att det är omöjligt att säga något meningsfullt om Gud (s. 169), en utsaga som förutsätter ett meningsbegrepp enligt vilket endast kognitiva utsagor är meningsfulla. Det meningsbegreppet används väl ändå inte av alla som menar att talet om Gud är icke-kognitivt? I kapitlet om livet efter döden blir det extra tydligt att författarna beskriver situationen mot bakgrund av den egna utgångspunkten. Författarna skriver: «Personer med anknytning till Society for Psychical Research har gjort försök att efter sin död kommunicera med de levande» (s. 212). Påståendet återfinns i ett sammanhang där *a posteriori* argument för ett liv efter döden behandlas och det är svårt att undvika slutsatsen att författarna här förutsätter vad som ska bevisas. Om vi inte lever efter döden kan de omtalade personerna knappast ha utfört sina försök.

Även den religionsfilosofiska nybörjaren upptäcker lätt att författarna formulerar problemställningarna och beskriver diskussionerna på ett sätt som inte gör alla inblandade parter rättvisa. Den insikten är värdefull och tvingar obönhörligen den religionsfilosofiska nybörjaren till uppmärksam och kritisk läsning. Stämmer verkligen det här? Ur vilket perspektiv formuleras frågan? På vilka förutsättningar vilar beskrivningen av diskussionen?

För det andra illustrerar boken klart och tydligt hur mansdominerad och kvinnoförtryckande religionsfilosofin är och har varit. Precis som alla andra läroböcker i religionsfilosofi omnämner *Förnuft och religiös tro* endast ett fåtal kvinnliga tänkare. Detta beror på bristen på kvinnliga religionsfilosofer. Till skillnad från andra läroböcker tydliggör dock *Förnuft och religiös*

tro en tänkbar orsak till bristen på kvinnliga religionsfilosofer. Författarnas uttryckssätt uppfattas lätt av kvinnliga tänkare som uteslutande och nedvärderande. Detta kan såväl kvinnliga som manliga studenter upptäcka och förstå.

I kapitlet om vårt eventuella liv efter döden skriver författarna: «Filosofen George Santayana (1863–1952) menade att människans längtan efter odödlighet och missräkningen när hon inser sin egen dödlighet får utlopp i fortplantningen. Vi försöker förlänga våra liv i våra barns liv. Därför vill många ha söner, som kan föra familjenamnet vidare, och ge sina barn det egna eller förfädernas förnamn» (s. 198). Det är oklart om författarna ansluter sig till eller avvisar det avslutande påståendet. De upptäcker dock ingenting i den återgivna uppfattningen som kan vara problematiskt ur ett könsperspektiv.

Författarna diskuterar ett rikt urval av egenskaper som har tillskrivits Gud. Guds manlighet behandlas dock inte alls, trots det faktum att författarna för det mesta kallar Gud för «han» och trots det faktum att Guds manlighet idag är den mest omdiskuterade av Guds eventuella egenskaper. Många människor är intresserade av frågan huruvida Gud är en man. Ytterst få undrar huruvida Gud kan skapa en sten som är så tung att inte ens Gud kan lyfta den.

I kapitlet om under och mirakel återfinns ett exempel från R. F. Holland. Ett barn som kör sin leksaksbil råkar komma fram till en obehövad järnvägsövergång nära hemmet. Bilens hjul fastnar, tåget kommer, mamma skriker och barnet överlever som genom ett mirakel. I exemplet anges inte huruvida barnet är en pojke eller en flicka. Av den diskussion som följer efter exemplet framgår dock att barnet är en pojke. Det konstateras att «Pojkar leker ibland på järnvägsspår» (s. 179). Följer verkligen slutsatsen att barnet är en pojke av detta? Leker aldrig flickor med leksaksbilar på järnvägsspår?

Mer än en student har förbannat bokens ensidigt manliga perspektiv. Några har dragit slutsatsen att religionsfilosofi inte är något för dem. Det är synd. Min förhoppning är att boken kan upptända en sund och konstruktiv ilska och stimulera till reflektion kring både den traditionella religionsfilosofin och de religionsfilosofiska frågorna.

Den enda av bokens brister som stör mig är den i vissa fall dåliga översättningen. Det är bra att boken nu finns på svenska. Den religionsfilosofiska nybörjarens problem blir inte språket utan de filosofiska frågorna. Däremot är det synd att var och varannan mening börjar med «Och», «Men» eller «Dvs». Meningsbyggnaden gör att texten känns «stolpig» att läsa. Det blir inget flyt i framställningen. Kunde man inte ha översatt texten med en större känsla för det svenska språket? Att «mystical experiences» dessutom har över-

satts med «mystiska upplevelser» och inte «mystiska erfarenheter» är trist och leder tankarna åt fel håll. De förekommande tryckfelen påverkar inte innehållet om man bortser från en obegriplig mening i kapitlet om religiös pluralism och ett «inte» för mycket i kapitlet om mirakel.

Mitt omdöme påverkas dock inte av tryckfelen. *Förnuft och religiös tro* är en utmärkt lärobok i religionsfilosofi, trots den bristfälliga översättningen och tack vare framställningens brister. Boken för nybörjaren rakt in i den religionsfilosofiska aktiviteten. Hon börjar snabbt undra över det som står och drabbas lätt av en märklig känsla av att hon själv, när allt kommer omkring, har insett mer än författarna och därmed har omgöt eget att tillföra den religionsfilosofiska diskussionen.

Karin Johannesson

Wolfgang Erich Müller & Jürgen Heumann (Hrsg.): *Kunst-Positionen: Kunst als Thema gegenwärtiger evangelischer und katholischer Theologie*, 192 sid. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln 1998.

Under senare år har en ganska livlig diskussion förts, inte minst i Tyskland, om förhållandet mellan konst och teologi och om möjligheten och utformningen av en teologisk estetik. (I allra senaste tid har ju frågan, om än marginellt, aktualiserats hos oss av den kuriösa bildvisningen av fotosamlingen «Ecce Homo».) Om än med delvis skilda utgångspunkter föreligger en parallell mellan romersk-katolska och evangeliska överväganden. Ett centralt delproblem är naturligtvis frågan om den i kyrkorummet inplacerade bildkonstens frihet och funktion. I här anmälda artikelsamling medverkar 12 teologiskt orienterade författare med bakgrund i de två kyrkotraditionerna. Det är naturligt, att det finns en övervikt för praktiska teologer och att religionspedagogiska aspekter spelar en viktig roll.

Bidragen är samlade under fem huvudteman. Det första är konsten som aktualisering av det religiösa, däri också frågan om det finns en teologisk estetik ingår, behandlad av Albrecht Grötzing, praktisk teolog i Basel. Det andra temat är konstens autonomi och relation till det transcendenta. Karakteristiskt är, att man här bland annat diskuterar konstens, inte bara av kyrkans tolkningsanspråk, hotade frihet. Den tredje avdelningen behandlar förhållandet mellan estetik och etik i konsten. I det sammanhanget diskuterar den katolske teologen Walter Lesch, Fribourg, konstens spel med det «omänskliga», medan vår egen Sigurd Bergmann redogör för sina erfarenheter på Nordkalotten av den samiska konsttraditionens (i vidaste mening) livsförståelse.